

נדב ואביהוא כסמל לדורות

"דבר אל אהרון אחיך ואל יבא בכל עת אל הקדש" (ויקרא פרק טז)¹

ספרא אחרי מות פרשה א ד"ה וידבר ה'

"בקרבנתם לפני ה' וימותו" - רבי יוסי הגלילי אומר: על הקריבה מתו ולא מתו על ההקרבה. רבי עקיבה אומר: ... על הקריבה מתו, ולא מתו על ההקרבה. ר' אלעזר בן עזריה אומר: כדאי קרבה לעצמה וכדאי קריבה לעצמה".²

היה ר' אלעזר בן עזריה אומר: משלו משל למה הדבר דומה? לחולה שנכנס אצל הרופא. אומר לו: אל תשתה צונן ואל תשכב בטחב. בא אחר ואמר לו: אל תשתה צונן ואל תשכב בטחב שלא תמות כדרך שמת פלוני. וזה זרזו יותר מכולם לכך נאמר אחרי מות שני בני אהרן ויאמר ה' אל משה דבר אל אהרן אחיך ואל יבוא בכל עת.³

פרקי דרבי אליעזר פרק מה

בן בתירא אומר: ארבעים יום היה משה דורש בדברי תורה וחוקר באותיותיה, ולאחר ארבעים יום לקח את התורה וירד בעשור לחדש ביום הכפורים והנחילה לבני ישראל לחק עולם, שנאמר: והיתה זאת לכם לחקת עולם. ר' זכריה אומר: קראו בתורה ומצאו כתוב בה ועניתם את נפשותיכם והעבירו שופר במחנה ביום הכפורים וקראו תענית בכל ישראל מקטן ועד גדול שאלולי יום הכפורים לא היה העולם עומד.⁴

ויקרא רבה פרשה כ

אמר ר' ירמיה בן אלעזר: בארבעה מקומות מזכיר מיתתן של בני אהרן ובכולם הוא מזכיר סרחונן. כל כך למה? להודיעך שלא היה בידן עוון אלא זה בלבד. שנוי בשם ר' אליעזר: לא מתו שני בני אהרן אלא על ידי שהורו הלכה לפני משה רבם ... ר' מני משאב ור' יהושע מסכנין בשם ר' לוי: בשביל ארבעה דברים מתו שני בני אהרן ... על ידי שהיו שתווי יין ... ועל ידי שהיו מחוסרי בגדים ... ועל ידי שנכנסו שלא רחוצי ידים ורגלים ... ועל ידי שלא היו להם בנים ... אבא חנן אמר: על ידי שלא היה להם נשים. ... ר' לוי אמר: שחצים היו ... מה היו אומרים: אחי אבינו מלך, אחי אמנו נשיא, אבינו כהן גדול ... היו משה ואהרן מהלכים תחילה ונדב ואביהוא אחריהם והיו אומרים: עוד שני זקנים הללו מתים ואני ואתה נוהגים בשררה על הציבור.⁵

ויקרא רבה פרשה כא סימן ט

"בזאת יבא אהרן". ר' ברכיה בשם ר' לוי: "בזאת" - הכתוב בשרו שהוא חי ארבע מאות ועשר שנים. וכי עלתה על דעתך שאהרן חי ארבע מאות ועשר שנים? אלא מקדש הראשון על ידי ששימשו בו באמנה, שימשו בו שמנה עשר כהנים הוא ובנו ובן בנו.⁶ מקדש שני - עשרים ושנים, ויש אומרים שמונים ושלושה, ויש אומרים שמונים

¹ פרק טז בספר ויקרא מתחיל כהמשך לפרשת שמיני - ציווי נוסף לאהרון ולבניו (ולכל ישראל) להישמר בעקבות האירוע הקשה של מות נדב ואביהו (לאחר שכבר נצטוו על שתיית יין ושכר בזמן עבודת המקדש שם) - ומסתיים בסדר העבודה הקבוע ליום המקודש בלוח השנה: יום הכיפורים. "והיתה זאת לכם לחקת עולם לכפר על בני ישראל מכל חטאתם אחת בשנה". זכו איפוא נדב ואביהוא שנכתבו לדורות ונחתמו עם סדר עבודת יום הכיפורים. ואולי גם כצו כללי לדורות "לא לבוא בכל עת אל הקודש". לדעת את גבולות הקריבה וסדרי ההקרבה.

² ובויקרא רבה כ ח: "בר קפרא בשם ר' ירמיה בן אלעזר: בשביל ארבעה דברים מתו שני בני אהרון: על הקרבה ועל הקריבה ועל אש זרה ועל שלא נטלו עצה זה מזה". ולדורות, מעמידים תלמידי חכמים סביב הכהן הגדול שייצעו לו וישגיחו עליו.

³ מדרש זה הוא המקור לרש"י על פסוק הראשון בפרקנו. הנה כי כן, פרק טז מתחיל באזהרה לחולה בעקבות אירוע שקרה לחולה אחר. אבל בסוף הפרק על הפסוק "והיתה זאת לכם לחוקת עולם ... אחת בשנה" מאריך הספרא בייחודיות יום הכיפורים לעומת כל שאר המועדים כיום קבוע ועומד לכפרה, גם בלי שני השעירים, מקדמת דנא.

⁴ יום כיפור כיום סליחה ועינוי נפש כבר היה ידוע מרגע שירד משה מהר והתבשר "סלחתי כדברך". הרבה לפני הקמת המשכן וחטאם של נדב ואביהוא. התוספת של פרשתנו היא סדר העבודה. וזו "זכותם" של נדב ואביהוא, בבחינת מגלגלים זכות ע"י חייב.

⁵ ומן הראוי לשאול: אחרי הניסיון של ר' ירמיה לצמצם את חטאם של נדב ואביהוא ולהעמידו על פשט הפסוקים: "בהקריבם אש זרה לפני ה'" (במדבר ג ד), מדוע באים כל הדרשנים האחרים ומוסיפים להם חטא על פשע? התשובה לכך במדרש הבא.

⁶ לא רק שהיו בבית ראשון פחות כהנים גדולים (וכל אחד שימש יותר שנים), אלא גם שהכהונה עברה מאב לבן ברצף שושלת.

וארבעה. ומהן שימש שמעון הצדיק ארבעים וחמש.⁷ כיון שחזרו להיות מוכרין אותו בדמים היו שנותיהן מתקצרות. מעשה באחד ששילח ביד בנו שתי מדות מלאות כסף ומחוקיהן כסף. עמד אחד ושלח ביד בנו שתי מדות של זהב מלאות זהב ומחוקיהן של זהב. אמרו: כפה סיח את המנורה.⁸

ויקרא רבה כא ז

אמר ר' יהודה ברבי סימון: צער גדול היה לו למשה בדבר הזה. אמר: אוי לי, שמא נדחף אהרן אחי ממחיצתו?⁹ בכל עת - יש עת לשעה, יש עת ליום, יש עת לשנה, יש עת ליי"ב שנה, יש עת לשבעים שנה, יש עת לעולם! ... אמר לו הקב"ה למשה: לא כשם שאתה סבור, לא עת לשעה ולא עת ליום ולא עת לשנה ולא עת ליי"ב שנה ולא עת לשבעים שנה ולא עת לעולם. אלא בכל שעה שהוא רוצה ליכנס - יכנס, ובלבד שיהא נכנס כסדר הזה.¹⁰

מדרש תהלים (בובר) מזמור י

בשעה שאמר לו הקב"ה למשה: דבר אל אהרן אחיך ואל יבא בכל עת אל הקדש, התחיל מצטער. אמר: כמדומה אני שאין אחי יכול לכנס לפניו מן המחיצה. יש עת לשעה, יש עת ליום, יש עת לשנה, יש עת לשנים עשרה שנה, יש עת לשבעים שנה ... אמר ליה הקב"ה: לא כשם שאתה סבור, לא עת ליום, ולא עת לשעה, ולא עת לשנה, ולא עת לשנים עשרה שנה, ולא עת לשבעים שנה, ולא עת לעולם - אלא בכל שעה שהוא רוצה ליכנס יכנס. התחיל לומר: "תאות ענוים שמעת ה' תכין לבם תקשיב אזנך" (תהלים י יז). אמר ר' יהושע בן לוי: אם הניבו שפתיו של אדם בתפלה, יהא מבושר שנשמעה תפלתו, שנאמר: "בורא נוב ניב שפתים שלום לרחוק ולקרוב אמר ה' ורפאתיו" (ישעיה נז יט). ר' שמואל בר נחמן אמר: אם כוון אדם לבו בתפלה, יהא מבושר שנשמעה תפלתו, שנאמר: תכין לבם תקשיב אזנך.¹¹

שבת שלום ומבורך

מחלקי המים

⁷ ראה נוסח מחושב יותר במסכת יומא ט ע"א: "יראת ה' תוסיף ימים - זה מקדש ראשון, שעמד ארבע מאות ועשר שנים ולא שמשו בו אלא שמונה עשר כהנים גדולים, ושנות רשעים תקצרנה - זה מקדש שני, שעמד ארבע מאות ועשרים שנה, ושמשו בו יותר משלש מאות כהנים. צא מהם ארבעים שנה שמשו שמעון הצדיק, ושמונים שמשו יוחנן כהן גדול, עשר שמשו ישמעאל בן פאבי, ואמרי לה אחת עשרה שמשו רבי אלעזר בן חרסום - מכאן ואילך צא וחשוב: כל אחד ואחד לא הוציא שנתו."⁸

⁸ מדרש זה נמצא פרשה אחת אחרי כל המדרשים לעיל המפרטים את חטאייהם של נדב ואביהוא ולא בכדי. ריבוי החטאים ש"מעמיסים" הדרשנים על נדב ואביהוא מכוון לכהנים הגדולים של זמנם ולשחיתות הגדולה של הכהונה בעיקר בסוף בית שני. נדב ואביהוא משמשים כאן כדמויות היסטוריות. אולי מעין אזהרה בקל וחומר.

⁹ לגבי עצמו הסיק משה מיד שהוא צריך לפרוש מאהל מועד: "אמר: ומה אהרן אחי שמשוח בשמן המשחה ומרובה בבגדים ומשתמש בהם בקדושה, אמר לו הקב"ה: דבר אל אהרן אחיך ואל יבא בכל עת אל הקודש, אני שאני מזומן לכך על אחת כמה וכמה שאפרוש מאהל מועד. פירש מאהל מועד והסכימה דעתו לדעת המקום" (אבות דרבי נתן נוסח א פרק ב). אבל משה דואג לאחיו. האח הקטן והעניו דואג לאח הגדול וחש בצערו. ולדורות, תלמיד החכם דואג לכהן ושומר עליו: "בזאת יבא אהרן אל הקדש ... אהרן פירש שבעה ושמש יום אחד, ומשה מסר לו כל שבעה כדי לחנכו בעבודה. ואף לדורות, כהן גדול פורש שבעה ומשמש יום אחד, ושני תלמידי חכמים מתלמידיו של משה, לאפוקי צדוקין, מוסרין לו כל שבעה כדי לחנכו בעבודה" (מסכת יומא ד ע"א). וכבר הזכרנו שגם בדיני נגיעים היה תלמיד החכם מלווה את הכהן ומנחה אותו וגם שם הדבר מתחיל ממה שרואה את צערו של אהרן שצריך להתעסק בנגעים (ויקרא רבה טו ח, וראה דברינו בפרשת תזריע-מצרע תשנ"ט).

¹⁰ יש כאן פליאה מסוימת. איך אפשר לומר: "בכל שעה שהוא רוצה ליכנס - יכנס"? הרי ברור שגם כהן גדול יכול להיכנס לפני ולפנים רק פעם אחת בשנה, ביום הכיפורים. (ראה רמב"ם עבודה, הלכות ביאת המקדש תחילת פרק שני). והסבירו מפרשי המדרש שכאן מדובר על הקודש - על ההיכל - לא על קודש הקדשים. ויש להבחין בין שני חלקי הפסוק: ואל יבוא בכל עת אל הקודש - מבית לפרוכת. מבית לפרוכת - קדש הקדשים - מותר לבוא רק ביום הכיפורים. בקודש מותר לו לבוא כל אימת שירצה ובלבד שיבוא עם בגדי הכהונה המתאימים. וזה קצת דחוק, לא רק בגלל לשון המדרש, אלא בגלל שלבוא אל הקודש מותר גם לכהן הדיוט! אז במה עדיף "בכל עת" של אהרן?

¹¹ כאן כבר לא מדובר בעבודת כהנים בבית המקדש אלא בתפילה, בעבודה שלאחר חורבן הבית. מדרש מאוחר זה הוא שילוב של שני מדרשים עתיקים. חלקו הראשון לקוח מויקרא רבה שראינו לעיל וחלקו השני מירושלמי ברכות פרק ה דף ט: "אמר ר' שמואל בר נחמני: אם כוונתה את לבך בתפילה תהא מבושר שנשמעה תפילתך ומה טעם? תכין לבם תקשיב אזנך אמר רבי יהושע בן לוי אם עשו שפתותיו של אדם תנובה יהא מבושר שנשמעה תפלתו מה טעם בורא ניב שפתים שלום לרחוק ולקרוב". זה כוחו של מדרש מאוחר שהוא יוצר דרש על דרש ומתאים את עצמו לתקופתו. "בכל עת" בימינו מכוון לבית הכנסת ולתפילה - "עבודה שבלב זו תפילה", "הקודש" שכל אדם מישראל יכול להיכנס אליו בכל עת שירצה. זה "הגלגול השלישי" של גזב ואביהוא שבעטיים נצטווה אהרון: ואל יבוא בכל עת אל הקודש. כך היה במקדש, אבל לדורות נכנסים ישראל, "בזכותם" של נדב ואביהוא, למקדש מעט ומתפללים בכל עת שירצו ובלבד שיקפידו על דיני ההקרבה והקריבה של ימינו שהם תפילה לפי הלכות וסדר התפילה ועם כוונה: "תנו רבנן: המתפלל צריך שיכוין את לבו לשמים" (ברכות לא ע"א). זאת ועוד: "כך שנו רבותינו: המתפלל צריך שיכוין את לבו כנגד בית קדשי הקדשים" (תנחומא בובר וישלח כא), היינו כנגד אותו מקום שאהרון לא יכל לבוא אליו בכל עת.